

La Botalària

Gener 2018 | Segona època | Número 9

LES AUS RAPINYAIRES SOLQUEN EL CEL DE BORRIOL

 Mercedes Martínez Martínez (Colla Espígol)

 Josep Bort Cubero (GER-EA)

 Martín Surroca Royo (Centre Forn de Vidre)

Les nostres rapinyaires, residents i visitants

L'elegant silueta que sobrevola la plana de l'Arenal, enorme als ulls de qui mira, ressegueix la profunda sinuositat del riu de Borriol, i crida poderosament l'atenció d'una observadora curiosa. Al cel blau i ras un vol majestuós i elevat, d'una envergadura d'ales amples i plomes fosques es desdibuixa en allunyar-se cap a la costera de l'Esquella i el barranc de les Ermites. És una au rapinyaire, probablement una àguila de panxa blanca que a la tardor, lliure ja de les seues càrregues reproductores abandona la zona de cria de barrancs i cingles per a residir a les zones de caça, més abundants en aliment.

Observacions com aquesta no són gens inusuals als paratges de Borriol. És cert que les aus rapinyaires no són molt fàcils d'identificar per a una persona inexperta i en vol resulta complicat diferenciar algunes espècies d'altres. Són aus poc nombroses, habitualment solitàries o que viuen en parella, i defensen un extens territori d'ús exclusiu, per la qual cosa hi ha poques possibilitats d'observar-les.

Quan s'albira alguna d'aquestes rapinyaires, els seus vols són

llunyans i pràcticament només es distingeix la seua silueta i la part inferior del plomatge. Són aus depredadores i estan adaptades a l'hàbit d'atalaiar fins localitzar les preses, a les que cacen gràcies a les seues poderoses urpes i fort bec ganxut. Les rapinyaires destaquen per la velocitat amb què cauen en picat i, amb ajuda d'una espectacular visió a grans distàncies, capturen insectes, pardals, rèptils i alguns mamífers de xicoteta mida. Les rapinyaires nocturnes tenen una oïda ben desenvolupada i una excel·lent visió en l'obscuritat que aprofiten per a caçar; aquestes adaptacions els permeten ocupar els mateixos nínxols ecològics que els seus parents diürns evitant competir per l'aliment. Algunes altres com els voltors, es consideren rapinyaires encara que no ho són en el sentit estricte, ja que són carronyeres i generalment no cacen.

Més escassament es pot observar les rapinyaires posades. Passen desapercebudes perquè són mimètiques amb el paisatge i romanen quasi sempre immòbils. En algunes ocasions, si més no, es pot percebre la seua proximitat si se les troba desorientades o amb alguna lesió. Un membre de la Colla Naturalista Espígol ens descriu una d'aquestes trobades: "Anava a arreplegar la meua gossa

al maset després de treballar i vaig coincidir amb un ciclista a l'entrada del camí, prop dels Xops, a la partida de l'Assut de Borriol. L'home estava realment impressionat i em va assenyalar una figura al bancal del costat: era un duc adult enorme! En acostar-se el ciclista, el duc havia desplegat les ales i l'esglai el va fer aturar-se. Segurament exagere -comenta-, encara que el duc devia mesurar més d'un metre d'alçada.

El terme municipal de Borriol és una zona rellevant quant a diversitat i importància d'espècies de rapinyaires.

Coixejava, però sobtadament va alçar el vol i va desaparèixer cap l'altre costat de l'assegador". I és que les rapinyaires són aus silvestres, de port ferotge i poderós, però són un dels grups d'animals més vulnerables i amenaçats, atesa la reducció

constant d'hàbitats amb extensió suficient per a poder proporcionar aliment a aquestes aus.

El coneixement de les aus rapinyaires és bàsic per a ajudar a la seua conservació, encara que són aus protegides des de fa dècades per la seua escassetat. En els paràgrafs següents descobrirem quines són les espècies de rapinyaires més comunes que poden ser vistes a Borriol, algunes de les seues característiques i hàbits de vida, així com les causes que amenacen la seua pervivència. Coneixerem quines mesures poden prevenir la seua desaparició al nostre territori i com actuar cas de trobar-nos amb algun individu ferit.

Entre les aus rapinyaires podem diferenciar tres grups principals, que es corresponen amb tres ordres taxonòmics: els falconiformes, els accipitriformes i els estrigiformes. Les aus rapinyaires nocturnes es troben entre els estrigiformes i les aus rapinyaires diürnes comprenen els falconiformes, grup al qual pertany, per exemple, el xoriguer, i accipitriformes, com per exemple l'àguila calçada.

Sortosament, el terme municipal de Borriol és una zona rellevant quant a diversitat i importància d'espècies de rapinyaires. És conseqüència de la riquesa del nostre territori, la combinació en el paisatge natural d'amples zones de bosc, principalment pinedes, i de matollar amb la presència de barrancs amb grans talls o penya-segats, i abundants zones de conreu de secà. Existeixen a la nostra localitat representants dels tres grups principals de rapinyaires. Moltes espècies són nidificants i es reproduïxen ací, d'altres només ens visiten com a territori de caça. També hi ha espècies que viuen permanentment als nostres boscos i barrancs, mentre que d'altres són migratòries i ens visiten en èpoques concretes, com algunes que només hivernen.

L'espècie de rapinyaire més important que ha sigut observada a Borriol és, sense dubte, l'àguila de panxa blanca (*Aquila fasciata*). Es tracta d'una espècie en perill d'extinció a la província de Castelló, i està a punt de desaparèixer al nord de la península Ibèrica i a la resta d'Europa. Només les poblacions d'aquesta àguila d'Andalusia i Extremadura es poden considerar estables. Borriol és, pràcticament, l'únic terme municipal de la província de Castelló amb parelles nidificants. Com a conseqüència, les dues parelles d'àguila de panxa blanca residents a Borriol són seguides contínuament i controlades per membres del

El falcó de la reina nidifica exclusivament a les Illes Columbretes, però cap al vespre visita els termes de Borriol i la Poble Torna per a alimentar-se.

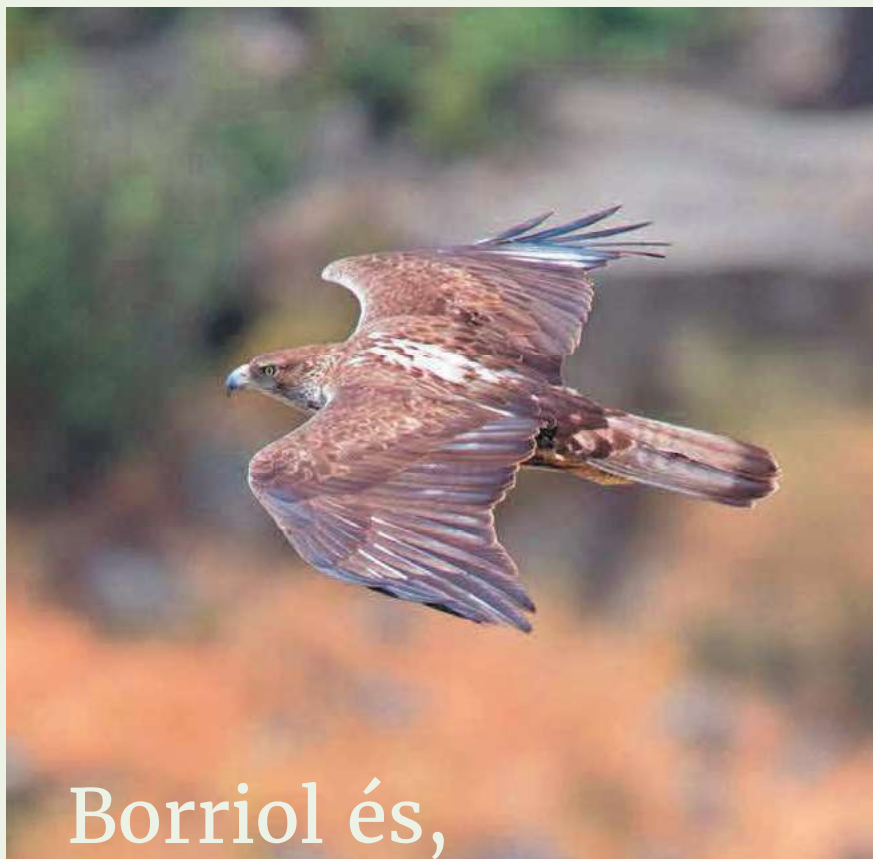
Grup d'Estudi i Protecció dels Rapinyaires (GER) i altres agents mediambientals. Aquestes aus formen part dels estudis d'investigació iniciats al 2015 i elaborats per les universitats de València i Alacant, que consisteixen en el seguiment minut a minut d'aquestes quatre àguiles per telemetria. Per a tal fi, les àguiles porten instal·lat un diminut GPS a l'esquena que proporciona informació continua i molt valuosa. El coneixement que aporta aquest monitoratge facilitarà en un futur augmentar la població d'aquesta au.

Altres espècies de rapinyaires diürnes nidificants presents

a Borriol i que, per tant, es reproduïxen ací són les espècies rapinyaires forestals com l'aligot comú (*Buteo buteo*) que sol nidificar als pins, o l'àguila serpera (*Circus gallicus*), que després de l'època de reproducció retorna al continent africà. L'astor (*Accipiter gentilis*) presenta individus que ens visiten per a hivernar però també hi ha espècimens amb hàbits sedentaris. L'esparver vulgar (*Accipiter nisus*) és una espècie adaptada a caçar preses menudes entre els arbres; les ales curtes i arrodonides i la cua allargada l'ajuden a maniobrar entre el brancatge a gran velocitat.

Entre les rapinyaires rupícoles, aquelles que nidifiquen en roques dels cingles als barrancs del nostre terme, destaquen el xoriguer comú (*Falco tinnunculus*) i el falcó pelegrí (*Falco peregrinus*). El xoriguer comú no construeix nius sinó que diposita els ous als empits rocosos, als nius d'altres aus o inclús en edificacions humanes. El falcó pelegrí és considerat l'espècie d'au voladora més ràpida del món, gràcies a la seua compacta morfologia, i pot atrapar avions o falcies (*Apus apus*) a més de 300 km/h. A més d'aquestes dues espècies, el terme de Borriol és visitat per una parella d'àguila reial (*Aquila chrysaetos*) que nidifica al Paratge Natural del Desert de les Palmes, al municipi de Cabanes. Aquesta espècie és l'àguila més gran de la península Ibèrica, capaç de localitzar les seues possibles preses a més de 3 km de distància. Són conegudes per tindre una única parella durant tota la seua vida.

Una altra espècie molt important que es pot observar en vol entre juny i agost al cel de Borriol és el falcó de la reina (*Falco eleonorae*). Aquesta rapinyaire fa coincidir la seua cria amb el pas migratori d'altres aus amb les quals alimenten les cries. Aquesta espècie nidifica exclusivament a les illes Columbretes, però cap al vespre visita els termes de Borriol i la Poble Torna per a alimentar-se.

Borriol és,
pràcticament, l'únic
terme municipal
de la província de
Castelló amb parelles
nidificants d'àguila
de panxa blanca.

se d'insectes voladors, com per exemple l'escarabat de Sant Joan (*Amphimallon solstitialis*). A partir de la segona quinzena d'octubre abandonen les illes i es desplacen a Madagascar durant el període hivernal.

Pel que fa a les rapinyaires nocturnes nidificants, estan representades a Borriol totes les que habitualment nidifiquen a la Comunitat Valenciana. Podem destacar el duc (*Bubo bubo*) i el mussol banyut (*Asio otus*), a més de l'òliba (*Tyto alba*), el mussol comú (*Athena noctua*), el xot (*Otus scops*), i el gamarús (*Strix aluco*). Totes aquestes espècies són fàcilment identificables pel seu aspecte tan característic i la tècnica de caça, a l'aguait, amb la detecció per l'oïda i l'atac en vol silenciós i curt. S'engoleixen les preses senceres o en grans trossos, i després regurgiten els ossos i les restes de pell i plomes en forma de boletes anomenades egagròpiles. L'observació i l'estudi de les egagròpiles permet identificar les espècies de rapinyaires nocturnes que habiten en una zona i els animals dels quals s'alimenten.

Hi ha també una gran varietat d'espècies de rapinyaires migradores que travessen el terme de Borriol. El més abundant és el falcó vesper (*Pernis apivorus*), seguit del milà negre (*Milvus migrans*), que des de la fi d'agost fins a la fi d'octubre passa a centenars cap al continent africà. A més, podem observar altres migradors que no nidifiquen a Borriol, però sí que ho fan prop, com és el cas de l'arpellot de marjal (*Circus aeruginosus*), del qual s'han observat que nidifiquen al Prat de Cabanes únicament tres parelles, i l'esparver cendrós (*Circus pygargus*), amb parelles nidificants des de Cabanes fins a la província de Tarragona. Aquestes dues espècies del gènere *Circus* fan els nius a terra entre el coscoll i els joncars. També és present l'àguila calçada (*Aquila pennata*) i el falconet (*Falco*

subbuteo), que nidifica en zones més interiors com Vilafranca i Penyalgosa, encara que cada vegada es localitzen parelles nidificants més allunyades dels corredors interiors. Fins i tot podem observar el pas de l'escassa àguila pescadora (*Pandion haliaetus*).

Les aus rapinyaires carronyaires són, per contra, molt escasses a Borriol. Encara així, de vegades es pot observar el vultur comú (*Gyps fulvus*). D'hàbits gregaris, hi ha colònies de cria d'aquesta au a l'interior de la província de Castelló, i són les més properes les situades entre la Torre d'En Domenech i la Serratella, i probablement són les que ens visiten. L'aufrany (*Neophron percnopterus*), molt escàs a tota la Comunitat Valenciana, també ha sigut albirat en alguna ocasió.

Com a rapinyaires hivernants destaca l'arpellot pàl·lid (*Circus cyaneus*), procedent d'Europa i del nord peninsular i que utilitza els camps d'ametllers i oliveres per alimentar-se de pardals menuts i insectes. L'esmerla (*Falco columbairus*) és molt escassa i s'alimenta d'insectes i xicotets rosegadors.

Finalment, entre les rapinyaires nocturnes hivernants detectades als paratges de Borriol es troba de forma accidental el mussol marí (*Asio flammeus*), encara que prefereix zones més costaneres com la desembocadura del riu Millars, el Prat de Cabanes o la Marjal d'Almenara. També és present el mussol banyut procedent d'Europa, que s'uneix als *Asio otus* residents i s'alimenta de gran quantitat de rosegadors.

Duc (*Bubo bubo*) // Foto: Brocken Inaglory

Per què és necessari protegir les aus rapinyaires

La importància de la presència de les rapinyaires al nostre territori es deu al fet que ocupen el nivell jeràrquic més elevat dins la cadena alimentària dels ecosistemes que habiten i són bons indicadors de la seua qualitat, ja que depenen d'altres animals per a sobreviure. Si hi ha factors que afecten les baules de la cadena tròfica, influirà en algun moment en les poblacions de rapinyaires.

D'altra banda, les aus rapinyaires són un bon controlador de les plagues naturals. Per exemple, l'àguila cuabarrada o l'àguila reial consumeixen els conills afectats per la mixomatosi i hemorràgia vírica, infeccions molt presents al terme de Borriol. A més, rapinyaires com mussols i òlibes eliminen multitud

de rosegadors que afecten el rendiment del conreu.

Per aquests motius cal fer un esforç sobre la necessitat de conservació d'aquestes aus: són massa valuoses, escasses i importants en el manteniment de l'equilibri dels ecosistemes per fer-les desaparèixer.

Com ja s'ha comentat, les aus rapinyaires constitueixen un grup seriosament amenaçat. Les principals agressions que afecten les rapinyaires, no només al terme de Borriol, sinó a tota la província, són la mort per electrocució, seguida per la mort per tret, i les espècies més afectades són l'àguila cuabarrada o de panxa blanca i el duc. Altres rapinyaires es veuen afectades per ofegaments en basses de reg en intentar beure.

Són massa valuoses, escasses i importants en el manteniment de l'equilibri dels ecosistemes per fer-les desaparèixer.

Les espècies de rapinyaires forestals veuen reduïdes les seues poblacions principalment per la pèrdua i l'alteració dels seus hàbitats, cosa que provoca la manca d'aliment. Especialment greus són els incendis forestals i les tals abusives d'arbres madurs, llocs on construeixen els nius en l'època de reproducció. A més, les rapinyaires són molt sensibles a les molèsties properes als nius, especialment a l'època de reproducció i cria, i es veuen afectades per exemple pels treballs forestals i activitats com excursions o rutes de motor.

Aplicar mesures eficients de conservació d'aquestes espècies rapinyaires és un repte que cal afrontar amb urgència. L'educació ambiental és una fase essencial: donar a conèixer les aus rapinyaires del nostre terme municipal, la seua importància i els motius de la seua conservació.

Serien aplicables mesures estructurals de protecció de fauna a les línies elèctriques per evitar les electrocucions, la realització d'una gestió adequada del disseny i ús de les rutes de senderisme que eviten les zones de nidificació en períodes reproductius, evitar els treballs forestals com tals, neteges i reconstrucció de pistes forestals durant l'època de nidificació, controlar les tals abusives i d'arbres amb nius, i prohibir fer foc a la muntanya.

És clar que la conscienciació i sensibilització ciutadanes

són els mecanismes més eficaços per a evitar les morts no naturals d'aquestes aus pels trets indiscriminats, la pèrdua de llocades en època de cria per l'apropament als nius o la presència de deixalles abandonades pels usuaris de la muntanya i que podrien provocar un incendi al bosc.

El centre de recuperació de fauna silvestre del Forn de Vidre

Un aspecte important de l'educació ambiental consisteix a reconèixer la fauna silvestre com a tal. Una rapinyaire no és un animal domèstic i cal saber com actuar quan coincidim amb alguna d'aquestes que presenta una lesió o es troba ferida.

Fa unes setmanes, una amiga de la Colla Espígol i veïna de Borriol ens relatava la seua experiència amb una rapinyaire ferida: "Era un àguila. La vaig veure quan passejava per fora de la tanca del nostre maset, a la partida del Palmar. Estava sota una garrofera, en una zona ombrívola sobre la fullaraca i algunes branques, prop del llit del riu de Borriol. Es trobava tant quieta i em mirava tant fixament que no vaig poder evitar parlar-li per a tranquil·litzar-la. Pareixia que

La conscienciació i la sensibilització ciutadanes són els mecanismes més eficaços per a evitar les morts no naturals.

estava ferida perquè no es movia a pesar que em vaig aproximar molt a ella, a menys d'un metre, però els seus ulls no em donaven confiança i no em vaig atrevir a

agafar-la. Era un animal realment preciós". Poc després, va contactar amb un telèfon d'emergències. Es tractava d'una àguila serpera amb una ferida oberta al fèmur.

Com s'actua en casos com aquest? Existeix un protocol de trasllat i ajuda a l'animal des dels centres de recuperació de fauna silvestre. Un centre de recuperació de fauna silvestre és el lloc on es tracta aquells animals de la fauna silvestre autòctona, com els rapinyaires, que bé per alguna malaltia o per accident estan impossibilitats per a la vida en llibertat.

A la Comunitat Valenciana hi ha tres centres de recuperació, un per província. Els centres són gestionats per l'empresa pública VAERSA, i depenen orgànicament del Servei de Vida Silvestre, Direcció General de Medi Natural, Conselleria d'Agricultura, Medi Ambient, Canvi Climàtic i Desenvolupament Rural. Els centres col·laboren amb els diferents cossos de policies, tant locals com nacionals, així com el SEPRONA de la Guàrdia Civil.

L'objectiu dels centres de recuperació de fauna silvestre és el restabliment de l'animal perquè torne al seu hàbitat natural el més aviat possible. D'altra banda, els centres de recuperació coordinen i realitzen projectes de gestió i reintroducció d'espècies amenaçades i s'han convertit en centres de conservació del medi natural valencià.

La majoria dels animals que ingressen als centres són lliurats pel personal d'organismes oficials, com agents mediambientals, Guàrdia Civil o Policia Local. La resta correspon a particulars que avisen o porten els animals directament als centres. Majoritàriament són els particulars els que avisen els organismes oficials perquè arrepleguen els animals que han trobat. La col·laboració ciutadana i la preocupació per la fauna silvestre

és fonamental en el protocol d'actuació.

A la província de Castelló, el centre de recuperació de fauna del Forn de Vidre es localitza a la Pobla de Benifassà. Va començar la seua activitat l'any 1989. Al centre hi treballen actualment quatre persones: un tècnic, dos especialistes en fauna i un peó. El tècnic és el coordinador i el supervisor dels animals ingressats, els especialistes són els que apliquen el tractament específic

Existeix un protocol de trasllat i ajuda a l'animal des dels centres de recuperació de fauna silvestre.

a cada animal i el peó és qui du a terme les tasques de manteniment i recollida dels animals.

El centre de recuperació Forn de Vidre s'encarrega de recollir tots aquells animals dels quals té un avís d'on es troben, de tota la província i durant els 365 dies de l'any. La jornada laboral comença amb la revisió de l'estat dels animals que hi ha al centre, i després el personal es reparteix en la recollida dels animals dels quals s'ha rebut avís, així com la neteja, la cura i l'alimentació dels animals residents, a més de les tasques de preparació i abastiment de menjar i altres materials necessaris.

Quan es rep un avís, des del centre es contacta amb l'informador i el personal del centre es desplaça a recollir l'animal. Una vegada al centre, se li efectua una exploració i es valora si es pot atendre amb els mitjans que hi ha o es trasllada al centre de recuperació de València, que és el centre de recuperació de referència i on es

1. Òliba (*Tyto alba*) // Foto: Luc Viatour
2. Àguila serpera (*Circus gallicus*) // Foto: Josep Bort Cubero
3. Àguila calçada (*Aquila pennata*) // Foto: Martín Sucorra Royo

centralitzen més recursos humans i tècnics.

Segons l'espècie i la causa d'entrada al centre de recuperació de fauna es procedeix d'una manera o una altra. L'alliberament, una vegada l'animal s'ha recuperat, es realitza atenent els criteris de facilitar la tornada al medi natural. Les espècies residents es retornen al lloc on s'han recollit, sempre que la causa d'ingrés no siga limitant. Unes altres espècies com ara els voltors s'alliberen en les menjadores habilitades per a ells, en els dies d'aportació de menjar: això és el que s'anomenaria una solta dirigida.

El 63 % de les entrades al centre de recuperació de fauna silvestre del Forn de Vidre a l'any 2016 van ser aus, la meitat de les quals eren rapinyaires. El xoriguer comú va ser la rapinyaire diürna amb major quantitat de registres, mentre que el mussol comú ho va ser per al conjunt de les rapinyaires nocturnes.

Els pollets d'aus incapaços de volar van constituir la causa més freqüent d'entrada (26 %), mentre que la segona causa en rellevància la van conformar els traumatismes de diversos tipus (21 %). La resta d'ingressos es va repartir entre diverses causes, entre les quals hi ha electrocucions, intoxicacions i exemplars amb signes de desnutrició.

Sobre les aus rapinyaires procedents de Borriol, pels animals que arriben al centre, es pot concloure que l'àguila de panxa blanca és una espècie molt castigada últimament i que té una alta mortalitat per electrocució.

Un exemple d'una rapinyaire trobada a Borriol i feliçment recuperada i alliberada de nou, va ser un milà negre que es va recollir al riu de Borriol el setembre passat amb símptomes de patir una desnutrició severa. L'animal era un exemplar jove de

l'any que pesava 497 g. Després de forçar la ingestió de menjar, a poc a poc va anar agafant forces i menjant ja de forma autònoma. Mitjançant el seu pas per un volador per muscular novament, es va alliberar a la llacuna de San Mateu amb un pes de 828 g. No es va alliberar a Borriol perquè és una au migradora i a la llacuna hi ha més preses de les quals poder alimentar-se.

El 63 % de les entrades al centre de recuperació de fauna silvestre del Forn de Vidre a l'any 2016 van ser aus, la meitat de les quals eren rapinyaires.

Davant de la trobada d'una rapinyaire ferida, desorientada o desnodrida, cal actuar sense perdre la calma i evitar els sorolls i moviments bruscos de forma que l'animal no intente fugir. Seguidament s'ha de **contactar per telèfon amb el centre del Forn de Vidre per a donar l'avís i la localització de l'au. També podeu avisar la Policia Local o la Guàrdia Civil o telefonar al 112**. El mateix procediment es pot seguir amb qualsevol altre animal silvestre en una situació pareguda.

Es pot **contactar amb el centre de recuperació del Forn de Vidre per telèfon, als números 977 251 397 i 680 559 416, o bé directament al telèfon d'emergències 112; per correu electrònic a l'adreça: centre_fornvidre@gva.es**. El centre es pot visitar amb petició prèvia a la Direcció Territorial de la Conselleria d'Agricultura, Medi Ambient, Canvi Climàtic i Desenvolupament Rural.

Conservar és sinònim de riquesa

Com es pot concloure, la col·laboració de les institucions i dels ciutadans individuals és imprescindible per a fer possible la tasca de recuperació de les aus rapinyaires. És necessari conservar també els hàbitats que les mantenen perquè continuen presents en els nostres paratges naturals i no com una raresa. Borriol té una riquesa que s'ha de mantenir, una diversitat interessant de rapinyaires residents i migrants. La consecució amb èxit d'aquesta tasca en els anys vinents, permetrà que es continue gaudint amb el vol d'aquella àguila, d'aquell falcó, d'aquell esparver que planeja sobre les fileres d'oliveres i ametllers i perfila el seu cos de plomes contra la vessant de la muntanya i les garroferes del barranc, cridant poderosament l'atenció d'una observadora curiosa.

Aligot comú (*Buteo buteo*)
Foto: Josep Bort Cubero